

IN NAAM VAN DE KONING!

DE GOUVERNEUR van Aruba,

In overweging genomen hebbende:

dat het wenselijk is om regels te stellen ter versterking van de corporate governance binnen de rechtspersonen die behoren tot de publieke- en semipublieke sector;

Gelet op artikel 2, derde lid van de Landsverordening Corporate Governance

Heeft, de Raad van Advies gehoord, besloten:

HOOFDSTUK I Algemene bepalingen

Artikel 1: Definities

In dit landsbesluit wordt verstaan onder:

- a. Autoriteit Corporate Governance: de in artikel 3 van de Landsverordening Corporate Governance aangewezen stichting;
- b. balansnormering: een adequate vermogensstructuur op grond van de aard van de rechtspersoon alsook de markt waarin de rechtspersoon actief is met als doel de continuïteit en winstbestemming van de rechtspersoon op de lange termijn te waarborgen;
- c. bestuurder: wettelijk of statutair bestuurder van een rechtspersoon;
- d. Code: de bepalingen van dit landsbesluit, houdende algemene maatregelen;
- e. commissaris: lid van de raad van commissarissen, van de raad van toezicht of van een vergelijkbaar toezichthoudend orgaan van een rechtspersoon;
- f. dochtervennootschap: vennootschap of stichting waarin een rechtspersoon via aandeelhouderschap of anderszins zeggenschap uitoefent;
- g. dividendbeleid: beleid van een rechtspersoon over de jaarlijkse besluitvorming inzake de bestemming van het deel van de winst dat bedoeld is om de vermogensverschaffers een redelijke vergoeding te bieden voor het door hen geïnvesteerde vermogen;
- h. ESG: Environmental, Social & Governance-aspecten van de bedrijfsvoering van de rechtspersoon;
- i. Minister: de minister onder wiens verantwoordelijkheid de uitoefening van de betreffende bevoegdheden ten aanzien van een rechtspersoon valt;
- j. overheidsstichting: een stichting waarvan door of namens, of met goedkeuring of op voordracht van een minister of bij landsbesluit wordt beslist of meebeslist ter zake van de benoeming of het ontslag van één of meer bestuurders of commissarissen, of ter zake van de oprichtingsstatuten of wijziging van de statuten;
- k. overheidsvennootschap: een naamloze vennootschap of een vennootschap met beperkte aansprakelijkheid met statutaire zetel in Aruba, waarvan de aandelen of certificaten van aandelen deels of in het geheel, direct of indirect worden gehouden door het Land;
- l. overheidsvereniging: een rechtspersoon met leden, waarvan door of namens, of met goedkeuring of op voordracht van de minister of bij landsbesluit – anders dan door het uitoefenen van stemrechten in de algemene ledenvergadering – wordt beslist of meebeslist ter zake van de benoeming of het ontslag van één of meer bestuurders of commissarissen of ter zake van de oprichtingsstatuten of wijziging van de statuten;
- m. politieke gezagsdrager: een minister, gevolmachtigd minister of een lid van de Staten;
- n. publieke sector: publiekrechtelijke rechtspersonen en entiteiten of wettelijke organisatieverbanden die tot het Land behoren;
- o. publiekrechtelijke rechtspersonen: bij landsverordening ingestelde rechtspersonen;
- p. rechtspersoon: een rechtspersoon als bedoeld in artikel 2, eerste lid;
- q. semipublieke sector: overheidsvennootschappen, overheidsstichtingen en overheidsverenigingen zoals gedefinieerd in de onderdelen j., k. en l. en die geheel of grotendeels werkzaam zijn ter uitvoering van een wettelijke taak ten behoeve van een algemeen belang, en die geheel of grotendeels worden gefinancierd uit de Landskas;
- r. zeggenschapsrechten: de krachtens statuten of wettelijk voorschrift gegeven bevoegdheden, om

via stemrechten of bij besluit, te beslissen of meebeslissen over aangelegenheden van een rechtspersoon.

Artikel 2: Reikwijdte

1. De Code is van toepassing op de volgende rechtspersonen:
 - a. publiekrechtelijke rechtspersonen;
 - b. overheidsvennootschappen;
 - c. overheidsstichtingen en -verenigingen;
 - d. dochtervennootschappen;
 - e. andere bij of krachtens landsbesluit aangewezen rechtspersonen.met dien verstande dat voor de rechtspersonen onder b, c en d, de Code niet rechtstreeks geldt, maar de toepasselijkheid ervan door het opnemen van een toepasselijkheidsbepaling in de statuten wordt ingevoerd.
2. De Minister bevordert, voor zover wettelijk en statutair mogelijk, dat de daartoe bevoegde organen van de rechtspersonen de statuten wijzigen ten behoeve van de invoering van de Code.
3. De Code gaat, met uitzondering van Hoofdstuk 7, uit van een dualistische bestuursstructuur. Daarin zijn bestuur en toezicht verdeeld over twee organen: het bestuur dat belast is met het bestuur en een ander orgaan (doorgaans de raad van commissarissen) dat belast is met het toezicht.
4. Waar in de Code wordt gesproken van:
 - a. een algemene vergadering, wordt daaronder verstaan zowel een algemene vergadering van aandeelhouders, een algemene ledenvergadering als enig ander vergelijkbaar orgaan;
 - b. aandeelhouders, worden daaronder mede begrepen certificaathouders, leden van een vereniging of personen en organen die in een stichting zeggenschapsrechten kunnen uitoefenen;
 - c. aandelen, worden daaronder mede begrepen lidmaatschapsbelangen of daarmee vergelijkbare (zeggenschaps-)rechten, tenzij uit de strekking van de desbetreffende bepaling anders voortvloeit;
 - d. raad van commissarissen, wordt daaronder mede begrepen een raad van toezicht of enig ander vergelijkbaar orgaan dat is belast met het interne toezicht op het bestuur.

Artikel 3: Naleving van de Code

1. De rechtspersoon past de Code toe in de dagelijkse bedrijfsvoering. Dit houdt in dat de organen van de rechtspersoon en andere bij de rechtspersoon verbonden personen zoals de Minister en de externe accountant, in hun relatie tot de rechtspersoon de bepalingen van de Code in acht nemen bij de uitoefening van hun functie.
2. Besluiten of handelingen door of namens een minister bij de uitoefening van zeggenschapsrechten in rechtspersonen, omtrent een of meer van de onderwerpen als geregeld bij of krachtens de Code worden in overeenstemming met de raad van ministers genomen of verricht.
3. Afwijking van de Code kan geboden zijn indien concrete omstandigheden van de rechtspersoon dit vergen. Afwijking van de Code zonder dat deze omstandigheden zich hebben voorgedaan, is niet toegestaan.
4. De Minister bevordert dat de rechtspersoon die werkzaam is op zijn beleidsterrein, de Code naleeft.
5. De hoofdlijnen van de corporate governance van de rechtspersoon worden jaarlijks, mede aan de hand van de bepalingen in de Code, in een afzonderlijk hoofdstuk in het jaarverslag van de rechtspersoon uiteengezet. In dat hoofdstuk wordt uitdrukkelijk aangegeven of de Code is opgevolgd en zo niet, waarom en in hoeverre daarvan is afgeweken.
6. Afwijkingen van de Code worden behoorlijk onderbouwd en door alle organen van de rechtspersoon vastgelegd. Indien wordt afgeweken van de Code, dan bevat de uitleg bij afwijking in ieder geval de volgende elementen:
 - a. de wijze waarop is afgeweken van de Code;
 - b. de redenen voor afwijking; en
 - c. voor zover van toepassing, een beschrijving van de alternatieve maatregelen die zijn genomen en een uiteenzetting van de wijze waarop met die maatregelen de doelstellingen van de betreffende bepaling in de Code zijn bereikt, of een verduidelijking van hoe die maatregelen bijdragen aan een goed ondernemingsbestuur van de rechtspersoon.

- d. een tijdpad waarin de Code wordt toegepast.
7. Voor zover de bepalingen van deze Code in strijd zijn met de bepalingen van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek, of op andere wijze de bevoegdheden die bij of krachtens Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek zijn toebedeeld aan de organen van overheidsvennootschappen, overheidsstichtingen en verenigingen, prevaleren de bepalingen van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek.

HOOFDSTUK II. Bestuur

Artikel 4: Taak

1. Het bestuur is belast met het besturen van de rechtspersoon, hetgeen onder meer inhoudt dat hij verantwoordelijk is voor de strategie en beleid, de realisatie van de doelstellingen van de rechtspersoon en de daaruit voortvloeiende resultatenontwikkeling.
2. Het bestuur is belast met de vertegenwoordiging van de rechtspersoon in en buiten rechte.
3. Het bestuur richt zich op de lange termijn waarde creatie van de rechtspersoon en de met haar verbonden onderneming, geeft zich rekenschap van de effecten van het handelen van de rechtspersoon en de met haar verbonden onderneming in de productie- en waardeketen en weegt daartoe de in aanmerking komende belangen van de belanghebbenden. Daarbij wordt tevens rekening gehouden en uitvoering gegeven aan de doelstellingen van de Code.
4. Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van een bestuursreglement, dat de werkwijze van dit orgaan regelt.
5. Het door het bestuur gevoerde beleid zal in ieder geval rekening houden met de algemene, financiële, commerciële, technische, personele, informatiserings- en automatiseringsaspecten van de rechtspersoon.
6. Het bestuur legt verantwoording af aan de raad van commissarissen en, in geval van een vennootschap, ook aan de algemene vergadering.
7. Het bestuur verschafft de raad van commissarissen tijdig alle informatie die nodig is voor de uitoefening van de taak van de raad van commissarissen.
8. Het bestuur is onder meer verantwoordelijk voor de:
 - a. continuïteit van de rechtspersoon en de daarmee verbonden onderneming en voor de uitvoering van de wettelijke of statutaire taken;
 - b. inrichting van de bedrijfsvoering en het implementeren van interne regelgeving die geldend zal zijn voor alle bij de rechtspersoon betrokken actoren, zodanig dat een integere uitoefening van het bedrijf wordt gewaarborgd gericht op:
 - (i) het tegengaan van belangenverstrengeling,
 - (ii) het tegengaan van corruptie,
 - (iii) de naleving van de bij of krachtens de Landsverordening voorkoming en bestrijding witwassen en terrorismefinanciering of een andere wettelijke regeling ter zake van de voorkoming en bestrijding van witwassen en terrorismefinanciering gestelde regels,
 - (iv) het tegengaan van strafbare feiten of andere wetsovertredingen door de rechtspersoon of haar medewerkers, die het vertrouwen in de rechtspersoon kunnen schaden, en
 - (v) het tegengaan van andere handelingen door de rechtspersoon of haar medewerkers, die zodanig ingaan tegen hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt, dat daardoor het vertrouwen in de rechtspersoon kan worden geschaad en/of de integriteit van de organisatie van de rechtspersoon kunnen aantasten;
 - c. identificatie en beheersing van de risico's verbonden aan de strategie en de activiteiten van de rechtspersoon;
 - d. interne audit functie;
 - e. tijdige informatieverstrekking aan de externe accountant voor de uitvoering van zijn werkzaamheden;
 - f. instelling en handhaving van interne procedures die ervoor zorgen dat alle relevante informatie tijdig bij het bestuur en bij de raad van commissarissen bekend is;
 - g. vaststelling van een meldingsprocedure van (vermoedens van) misstanden en onregelmatigheden, onafhankelijk onderzoek naar signalen van misstanden en onregelmatigheden en, indien een misstand of onregelmatigheid is geconstateerd, een adequate opvolging van eventuele aanbevelingen tot herstelacties;
 - h. bescherming van de rechtspositie van medewerkers zodat zij de mogelijkheid hebben een melding van (vermoedens van) misstanden en onregelmatigheden te doen; en

- i. jaarlijkse publicatie van de jaarstukken op een website die toegankelijk is voor het publiek.

Artikel 5: Langetermijnvisie en ESG-strategie

1. Het bestuur ontwikkelt een langetermijnvisie ten aanzien van de rechtspersoon, de wettelijke en statutaire taken en, indien van toepassing, de met de rechtspersoon verbonden onderneming. Het bestuur formuleert daarbij een passende strategie. Onderdeel hiervan is een strategie op het gebied van ESG, ten behoeve waarvan het bestuur concrete doelstellingen formuleert (de ESG-strategie).
2. Afhankelijk van de marktdynamiek kunnen korte termijn aanpassingen van de strategie nodig zijn. Bij het vormgeven van de strategie wordt in ieder geval aandacht besteed aan:
 - a. de implementatie en haalbaarheid van de strategie;
 - b. het door de rechtspersoon gevolgde bedrijfsmodel en de markt waarin de rechtspersoon en de met haar verbonden onderneming opereren;
 - c. kansen en risico's, waaronder begrepen integriteitsrisico's, voor de rechtspersoon;
 - d. de operationele en financiële doelen van de rechtspersoon en de invloed ervan op de toekomstige positie in relevante markten;
 - e. de belangen van de belanghebbenden; en
 - f. de ESG-gerelateerde impact van de rechtspersoon en de met haar verbonden onderneming daaronder begrepen de effecten in de gehele keten waarbinnen zij opereert waaronder maar niet beperkt tot milieu en klimaat, sociale en personeelsaangelegenheden, eerbiediging van mensenrechten en bestrijding van corruptie en omkoping.
3. Het bestuur betreft de raad van commissarissen tijdig bij het formuleren van de langetermijnvisie en daarbij passende strategie. Het bestuur legt verantwoording af aan de raad van commissarissen over de strategie en de toelichting daarop.
4. Om ervoor te zorgen dat bij het bepalen van de ESG-strategie de belangen van de relevante stakeholders van de rechtspersoon worden meegenomen in de afwegingen van het bestuur, stelt het bestuur een beleid op voor een effectieve dialoog met deze stakeholders en faciliteert het bestuur deze dialoog.
5. Het bestuur en de raad van commissarissen zien erop toe dat de rechtspersoon niet wordt gebruikt voor het financieren van politieke activiteiten of het leveren van bijdragen aan politieke campagnes.

Artikel 6: Samenstelling, benoeming en herbenoeming

1. Het bestuur is zodanig samengesteld dat benodigde deskundigheid, achtergrond en competenties aanwezig zijn om de taken van het bestuur naar behoren te kunnen vervullen. De omvang van het bestuur is daarop toegesneden.
2. Indien het bestuur uit meerdere personen bestaat, is er voor zover de wet of de statuten niet anders bepalen, tenminste een algemeen directeur en een financieel directeur. Elke bestuurder dient te beschikken over de specifieke deskundigheid die noodzakelijk is voor de vervulling van zijn taak.
3. Een politiek gezagsdrager is gedurende zijn ambtsperiode en tot en met twee jaar na de dag van de beëindiging van die ambtsperiode niet benoembaar als bestuurder van een rechtspersoon.
4. De raad van commissarissen stelt een profielschets op voor het bestuur. Ter zake van de gewenste grootte en samenstelling van het bestuur wordt rekening gehouden met de aard en de omvang van de rechtspersoon.
5. De profielschets dient onder andere een weerslag te zijn van de aard van de activiteiten, de internationalisatiegraad, de omvang en de specifieke risico's op middellange en lange termijn van de rechtspersoon.
6. De profielschets en de omvang van het bestuur van een vennootschap worden door de algemene vergadering van aandeelhouders vastgesteld. In geval van een stichting, is degene die krachtens de statuten belast is met de vaststelling daarvan bevoegd. Voor een rechtspersoon in de publieke sector geldt dat, voor zover de instellingslandsverordening daar niet in voorziet, de profielschets van het bestuur met goedkeuring van de Minister wordt bepaald door de raad van commissarissen.
7. De raad van commissarissen draagt zorg voor een formele en transparante procedure voor het benoemen en herbenoemen van bestuurders en voor een gedegen plan voor opvolging.
8. Een bestuurder wordt benoemd voor een periode van maximaal zeven jaar. Herbenoeming kan twee keer telkens voor een periode van maximaal drie jaar plaatsvinden.

9. Een bestuurder treedt tussentijds af bij onvoldoende functioneren of structurele onverenigbaarheid van belangen.

Artikel 7: Bedrijfsplan

1. Het bestuur formuleert schriftelijk een meerjarig bedrijfsplan. Dit plan omvat de strategie en beleid, de realisatie van de doelstellingen van de rechtspersoon en de daaruit voortvloeiende resultatenontwikkeling.
2. Het meerjarig bedrijfsplan wordt voorgelegd aan de raad van commissarissen en de algemene vergadering van aandeelhouders of de minister ter goedkeuring respectievelijk vaststelling hiervan.
3. Het meerjarig bedrijfsplan wordt jaarlijks geëvalueerd.
4. Het bestuur formuleert jaarlijks een op het meerjarig bedrijfsplan gebaseerde jaarplan met een begroting. Onderdeel van het jaarplan en begroting zijn de uitgewerkte en onderbouwde investeringsprojecten.
5. Het jaarplan en de begroting voor het volgende boekjaar worden jaarlijks uiterlijk 1 oktober aangeboden aan de raad van commissarissen, en uiterlijk 1 november goedgekeurd en vastgesteld.
6. Het goedgekeurde jaarplan en de begroting worden ter kennisname aangeboden aan de algemene vergadering van aandeelhouders of aan de minister.
7. In het meerjarig beleidsplan, het jaarplan en de begroting, worden de liquiditeits-, solvabiliteits- en rendementsnormen opgenomen waaraan het bestuur bij de uitvoering van het beleid zich dient te houden. In het jaarplan en de begroting kunnen ook andere normen worden opgenomen die relevant zijn voor de rechtspersoon. Deze normen worden na overleg met de externe accountant bepaald door het bestuur en tegelijk met het meerjarig bedrijfsplan, het jaarplan en de begroting door de raad van commissarissen of, indien de statuten van de rechtspersoon zulks bepalen, de algemene vergadering van aandeelhouders, goedgekeurd en vastgesteld.
8. Het bestuur rapporteert de risico's verbonden aan het gekozen beleid onderscheidenlijk de strategie schriftelijk aan de raad van commissarissen. Hierbij besteedt het bestuur aandacht aan zowel interne risico's en kansen als aan externe risico's en kansen. Eveneens meldt het bestuur aan de raad van commissarissen de uitkomsten van de beoordeling van de opzet van de interne beheersingssystemen die gericht zijn op het verschaffen van een redelijke mate van zekerheid dat de activa zijn beveiligd tegen ongeoorloofd gebruik, dat een adequate financiële administratie wordt gevoerd en dat de door de rechtspersoon gepresenteerde financiële informatie betrouwbaar is. De hoofdzaken van deze rapportage behoren een vaste plaats in het jaarverslag te hebben.

Artikel 8: Risicobeheersing

1. De rechtspersoon beschikt over adequate interne risicobeheersings- en controlesystemen.
2. Het bestuur inventariseert en analyseert de risico's die verbonden zijn aan de strategie en de activiteiten van de rechtspersoon en de met haar verbonden onderneming. Zij stelt de risicobereidheid vast en besluit welke maatregelen tegenover de risico's worden gezet.
3. Het bestuur ontwerpt, implementeert en onderhoudt op basis van de risicobeoordeling adequate interne risicobeheersings- en controlesystemen. Deze systemen worden voor zover relevant geïntegreerd in de werkprocessen binnen de rechtspersoon en de met haar verbonden onderneming en zijn bekend bij diegenen voor wier werk zij relevant zijn.
4. Het bestuur monitort de werking van de interne risicobeheersings- en controlesystemen en voert ten minste jaarlijks een systematische beoordeling uit van de opzet en de werking van de systemen. Deze monitoring heeft betrekking op alle materiële beheersingsmaatregelen, gericht op strategische, operationele, compliance en verslaggevingsrisico's.
5. Bij de monitoring van de werking van de interne risicobeheersings- en controlesystemen wordt onder meer rekening gehouden met geconstateerde zwaktes, misstanden en onregelmatigheden, signalen van klokkenluiders, geleerde lessen en bevindingen van de interne audit functie en de externe accountant.
6. Waar nodig worden verbeteringen in interne risicobeheersings- en controlesystemen doorgevoerd.

Artikel 9: Interne auditfunctie

1. De interne audit functie heeft als taak de opzet en de werking van de interne risicobeheersings- en controlesystemen te beoordelen. Het bestuur is verantwoordelijk voor een adequate werking

en inrichting van de interne audit functie. De raad van commissarissen houdt toezicht op de adequate werking en inrichting van de interne audit functie en heeft regelmatig contact met diegene die de functie vervult.

2. Zowel de benoeming als het ontslag van de interne auditor wordt, samen met een advies van de auditcommissie, ter goedkeuring voorgelegd aan de raad van commissarissen.
3. Het bestuur beoordeelt jaarlijks in overleg met de auditcommissie de wijze waarop de interne audit functie zijn taak uitvoert. Het functioneren van de interne auditfunctie wordt ten minste eenmaal in de vijf jaar beoordeeld door een onafhankelijke derde partij.
4. De interne audit functie stelt een werkplan op in overleg met het bestuur, de auditcommissie en de externe accountant. In het werkplan wordt aandacht besteed aan de interactie met de externe accountant.
5. De interne audit functie beschikt over voldoende middelen om het werkplan uit te voeren en heeft toegang tot alle informatie die voor de uitvoering van haar werkzaamheden van belang is. De interne audit functie heeft direct toegang tot de auditcommissie en de externe accountant.
6. De interne audit functie rapporteert zijn onderzoeksresultaten aan het bestuur en de auditcommissie, en informeert de externe accountant. In de onderzoeksresultaten van de interne audit functie wordt in ieder geval aandacht besteed aan:
 - a. gebreken in de effectiviteit van de interne risicobeheersings- en controlesystemen;
 - b. bevindingen en observaties die van wezenlijke invloed zijn op het risicoprofiel van de rechtspersoon en de met haar verbonden onderneming; en
 - c. tekortkomingen in de opvolging van aanbevelingen van de interne audit functie.
7. De interne audit functie informeert het bestuur en de voorzitter van de auditcommissie onverwijld wanneer hij bij de uitvoering van zijn opdracht een materiële misstand of onregelmatigheid constateert of vermoedt. Wanneer (het vermoeden van) een materiële misstand of onregelmatigheid het functioneren van een bestuurder betreft, meldt de interne audit functie dit aan de voorzitter van de raad van commissarissen.
8. Indien voor de interne audit functie geen interne audit dienst is ingericht, beoordeelt de raad van commissarissen jaarlijks, mede op basis van een advies van de auditcommissie, of adequate alternatieve maatregelen zijn getroffen en beziet of behoefte bestaat om een interne audit dienst in te richten. De raad van commissarissen neemt de conclusies alsmede eventuele aanbevelingen en alternatief getroffen maatregelen die daaruit voortkomen, op in het verslag van de raad van commissarissen.

Artikel 10: Evaluatie bestuur

1. De raad van commissarissen evalueert ten minste eenmaal per jaar buiten aanwezigheid van het bestuur zowel het functioneren van het bestuur als collectief als dat van de individuele bestuurders en bespreekt de conclusies die aan de evaluatie worden verbonden, zulks mede in het licht van opvolging van bestuurders. Van deze evaluatie wordt een verslag gemaakt. Dit verslag wordt met het bestuur besproken.
2. Het bestuur evalueert ten minste eenmaal per jaar zijn eigen functioneren als collectief en dat van de individuele bestuurders en bespreekt de conclusies die aan de evaluatie worden verbonden.

Artikel 11: Bestuursverslag

1. Een bestuursverslag maakt deel uit van de jaarstukken. In dit verslag legt het bestuur verantwoording af over tenminste de volgende onderwerpen:
 - a. de lange termijn visie en de strategie ter realisatie daarvan en op welke wijze het afgelopen boekjaar daaraan is bijgedragen; daarbij wordt zowel van de korte als de lange termijn ontwikkelingen verslag gedaan;
 - b. de ESG-strategie en de geformuleerde doelstellingen, welke effecten de bedrijfsvoering heeft gehad in productie- en waardeketen (waar mogelijk gekwantificeerd en gemonetariseerd)), hoe de belangen van stakeholders daarin zijn meegewogen, welke acties in dat kader zijn genomen, en de mate waarin de gestelde doelstellingen zijn behaald;
 - c. de uitvoering van de risicobeoordeling en de voornaamste risico's in relatie tot de risicobereidheid; hierbij kan gedacht worden aan strategische, operationele, compliance, reputatie en verslaggevingsrisico's;
 - d. de opzet en werking van de interne risicobeheersings- en controlesystemen over het afgelopen boekjaar;
 - e. eventuele belangrijke tekortkomingen in de interne risicobeheersings- en controlesystemen die in het boekjaar zijn geconstateerd, welke eventuele significante wijzigingen in die

- systemen zijn aangebracht, welke eventuele belangrijke verbeteringen van die systemen zijn voorzien en dat deze onderwerpen besproken zijn met de auditcommissie en de raad van commissarissen;
- f. de organisatiecultuur binnen de rechtspersoon en of het gewenst is daar wijzigingen in aan te brengen;
 - g. hoe de organisatiecultuur en de onderliggende waarden en gestimuleerd gedrag bijdragen aan lange termijn waarde creatie, en
 - h. de werking en naleving van de door het bestuur vastgestelde gedragscode(s).
2. Het bestuur verklaart in het bestuursverslag met een duidelijke onderbouwing dat:
- a. het verslag in voldoende mate inzicht geeft in tekortkomingen in de werking van de interne risicobeheersings- en controlesystemen;
 - b. voornoemde systemen een redelijke mate van zekerheid geven dat de financiële verslaggeving geen onjuistheden van materieel belang bevat;
 - c. het naar de huidige stand van zaken gerechtvaardigd is dat de financiële verslaggeving is opgesteld op *going concern basis*; en
 - d. in het verslag de materiële risico's en onzekerheden zijn vermeld die relevant zijn ter zake van de verwachting van de continuïteit van de rechtspersoon voor een periode van twaalf maanden na opstelling van het verslag.

Artikel 12: Informatievoorziening van het bestuur aan de raad van commissarissen

1. Het bestuur voorziet de raad van commissarissen van juiste, volledige en tijdige informatie.
2. Het bestuur maakt afspraken met de raad van commissarissen over de informatievoorziening, waaronder welke informatie commissarissen zullen ontvangen, in welke graad van detaillering en in welke frequentie.
3. De commissaris die de benodigde informatie voor een goede oordeelsvorming, niet krijgt, vraagt hier nadrukkelijk om, één en ander binnen de grenzen van de redelijkheid.
4. Het bestuur en de raad van commissarissen maken jaarlijks een jaarplanning van gezamenlijke vergaderdata op. Deze vergaderingen vinden minimaal éénmaal per kwartaal plaats.
5. Het bestuur levert bij voorkeur minimaal twee weken vóór de datum van de vergadering de agenda en de vergaderstukken aan.
6. Het bestuur verschafft de raad van commissarissen per kwartaal binnen één maand na afloop van het kwartaal schriftelijke informatie over de gang van zaken binnen de rechtspersoon. Deze informatie bevat tenminste:
 - de resultatenrekening over het afgelopen kwartaal in vergelijking met het overeenkomstige kwartaal van het vorige jaar en met de begroting voor het betreffende kwartaal en de balans per het einde van het kwartaal; al het voorgaande dient tevens gesplitst naar relevante activiteiten/bedrijfsonderdelen te worden verstrekt;
 - een analyse van en verklarende toelichting op bovenstaande informatie;
 - de stand van zaken betreffende lopende grote investeringsprojecten en andere belangrijke lopende projecten zoals reorganisaties, onderhandelingen voor het sluiten van collectieve arbeidsovereenkomsten, fusies, overname, samenwerkingsverbanden en aan- en verkoopcontracten met een voor de rechtspersoon substantiële financiële waarde;
 - de naleving van de normen zoals bedoeld in artikel 7, zevende lid.
7. Het bestuur licht de verschafte informatie mondeling toe en legt de relatie met het goedgekeurde meerjarig bedrijfsplan en jaarplan.
8. Het bestuur brengt alle informatie die redelijkerwijs van belang is voor het voortbestaan van de rechtspersoon op korte of langere termijn zoals plotseling bekend geworden verliezen, opzegging van samenwerkingsovereenkomsten, claims tegen de rechtspersoon, calamiteiten, en andere omstandigheden onverwijld ter kennis van de raad van commissarissen.
9. Het staat de raad van commissarissen vrij om, na daarvan het bestuur in kennis gesteld te hebben en zo veel mogelijk in overleg met het bestuur, bij andere bronnen binnen en buiten de rechtspersoon zoals de leden van het management team of ander leidinggevende personen, personeelsvertegenwoordigingen, externe accountants, externe adviseurs en andere personen, informatie te vergaren die zij voor de uitoefening van haar taak noodzakelijk acht. Het bestuur is gehouden alle medewerking daartoe te verlenen.

Artikel 13: Financiële verslaggeving

1. Het bestuur is verantwoordelijk voor de kwaliteit en de volledigheid van het jaarverslag en andere openbaar gemaakte financiële berichten aangaande de rechtspersoon. De raad van commissarissen ziet erop toe dat het bestuur deze verantwoordelijkheid vervult.
2. Het bestuur is verantwoordelijk voor het instellen en handhaven van interne procedures die ervoor zorgen dat alle belangrijke financiële informatie bij het bestuur bekend is, zodat de tijdigheid, volledigheid en juistheid van de externe financiële verslaggeving wordt gewaarborgd.
3. In het licht van het tweede lid zorgt het bestuur ervoor dat de financiële informatie rechtstreeks aan hem wordt gerapporteerd, en dat de integriteit van de informatie niet wordt aangetast.
4. De raad van commissarissen houdt toezicht op de instelling en handhaving van de interne procedures als bedoeld in het tweede lid.

Artikel 14: Besluitvorming en functioneren

1. Het bestuur draagt zorg voor een evenwichtige en effectieve besluitvorming, waarbij rekening wordt gehouden met de belangen van belanghebbenden.
2. Door het bestuur wordt een volledige en tijdige informatievoorziening richting de raad van commissarissen opgezet. Het bestuur houdt zijn kennis en vaardigheden op peil en besteedt voldoende tijd aan zijn taken en verantwoordelijkheden.
3. Het bestuur zorgt ervoor bij de uitoefening van zijn taken over de informatie te beschikken die nodig is voor een goede besluitvorming.

Artikel 15: Organisatiecultuur

1. Het bestuur is verantwoordelijk voor het vormgeven van een organisatiecultuur die is gericht op de lange termijn waarde creatie, visie en strategie van de rechtspersoon en de met haar verbonden onderneming. De raad van commissarissen houdt toezicht op de activiteiten van het bestuur ter zake.
2. Het bestuur stelt voor de rechtspersoon en de met haar verbonden onderneming waarden vast die bijdragen aan een organisatiecultuur gericht op lange termijn waarde creatie en bespreekt deze met de raad van commissarissen.
3. Het bestuur is verantwoordelijk voor de inbedding en het onderhouden van de waarden in de rechtspersoon en de met haar verbonden onderneming. Daarbij wordt onder meer aandacht besteed aan:
 - a. de strategie en het bedrijfsmodel;
 - b. de omgeving waarin de rechtspersoon opereert; en
 - c. de bestaande organisatiecultuur binnen de rechtspersoon en of het gewenst is daar wijzigingen in aan te brengen.
4. Het bestuur stimuleert gedrag dat aansluit bij de vastgestelde waarden en draagt deze waarden uit door het tonen van voorbeeldgedrag.
5. Het bestuur stelt een gedragscode op en ziet toe op de werking en de naleving hiervan. Het bestuur informeert de raad van commissarissen over de bevindingen en observaties ten aanzien van de werking en de naleving. De gedragscode wordt op de website van de rechtspersoon geplaatst.

Artikel 16: Misstanden en onregelmatigheden binnen de rechtspersoon

1. Het bestuur en de raad van commissarissen zijn alert op signalen van (vermoedens van) misstanden en onregelmatigheden binnen de organisatie van de rechtspersoon.
2. Het bestuur stelt een procedure in zodat meldingen van (vermoedens van) misstanden en onregelmatigheden kunnen worden gedaan en geeft adequate opvolging aan deze meldingen.
3. De regeling wordt op de website van de rechtspersoon geplaatst. Het bestuur draagt zorg dat werknemers zonder gevaar voor hun rechtspositie de mogelijkheid hebben een melding te doen.
4. Het bestuur informeert de voorzitter van de raad van commissarissen onverwijld over signalen van (vermoedens van) materiële misstanden en onregelmatigheden binnen de rechtspersoon en de met haar verbonden onderneming.
5. Wanneer (het vermoeden van) een misstand of onregelmatigheid het functioneren van een bestuurder betreft, kan een werknemer dit rechtstreeks aan de voorzitter van de raad van commissarissen melden.
6. De externe accountant informeert de voorzitter van de auditcommissie onverwijld wanneer hij bij de uitvoering van zijn opdracht een misstand of onregelmatigheid constateert of vermoedt. Wanneer (het vermoeden van) een misstand of onregelmatigheid het functioneren van een

bestuurder betreft, meldt de externe accountant dit aan de voorzitter van de raad van commissarissen.

7. Om de onafhankelijkheid van onderzoek naar misstanden of onregelmatigheden te borgen kan de raad van commissarissen in gevallen waarin het bestuur mogelijk zelf betrokken is, zelfstandig een onderzoek initiëren naar signalen van misstanden en onregelmatigheden en dit onderzoek aansturen.

HOOFDSTUK III. Raad van Commissarissen

Artikel 17: Taak en werkwijze

1. De raad van commissarissen heeft tot taak toezicht te houden op het bestuur volgens de in dit hoofdstuk geldende uitgangspunten.
2. Bij de vervulling van zijn taak richt de raad van commissarissen zich naar het belang van de rechtspersoon, de wettelijke en statutaire taken.
3. De raad van commissarissen richt zich bij het toezicht op de effectiviteit van de opzet en de werking van de interne risicobeheersings- en controlesystemen en de integriteit en kwaliteit van de financiële verslaggeving.
4. De raad van commissarissen staat het bestuur met raad ter zijde.
5. De raad van commissarissen houdt in ieder geval toezicht op:
 - a. het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in de rechtspersoon en de met haar verbonden onderneming;
 - b. de uitvoering van het beleid en de procedures en maatregelen met betrekking tot de integere uitoefening van de rechtspersoon, als bedoeld in artikel 4 lid 8;
 - c. de strategie en de daarmee samenhangende voornaamste risico's; in dat kader bespreekt de raad van commissarissen regelmatig de strategie, de uitvoering van de strategie en de daarmee samenhangende voornaamste risico's;
 - d. de effectiviteit van de opzet en werking van de interne risicobeheersings- en controlesystemen;
 - e. de integriteit en kwaliteit van de financiële verslaggeving;
 - f. het functioneren van de externe accountant;
 - g. de werking van de meldingsprocedure van (vermoedens van) misstanden en onregelmatigheden, op passend en onafhankelijk onderzoek naar signalen van misstanden en onregelmatigheden en, indien een misstand of onregelmatigheid is geconstateerd, een adequate opvolging van eventuele aanbevelingen tot herstelacties;
 - h. de instelling en uitvoering van interne procedures die ervoor zorgen dat alle relevante informatie tijdig bij het bestuur en bij de raad van commissarissen bekend is;
 - i. gelijke behandeling en informatievoorziening voor aandeelhouders en stakeholders; en
 - j. de relatie van het bestuur met het Land als aandeelhouder of stakeholder, en indien aanwezig, andere aandeelhouders of stakeholders.
6. De raad van commissarissen draagt zorg voor een evenwichtige en effectieve besluitvorming waarbij rekening wordt gehouden met de belangen van belanghebbenden.
7. De raad van commissarissen besteedt voldoende tijd aan zijn taken en verantwoordelijkheden.
8. De raad van commissarissen zorgt ervoor bij de uitoefening van zijn taken over de informatie te beschikken die nodig is voor een evenwichtige en effectieve besluitvorming.
9. De raad van commissarissen is verantwoordelijk voor het stimuleren van openheid en aanspreekbaarheid binnen de raad van commissarissen en de organen van de rechtspersoon onderling.
10. De raad van commissarissen en iedere commissaris afzonderlijk heeft een eigen verantwoordelijkheid om van het bestuur, de interne auditfunctie en de externe accountant de informatie in te winnen die de raad van commissarissen nodig heeft om zijn taak als toezichhoudend orgaan te kunnen uitoefenen.
11. Indien de raad van commissarissen dit geboden acht, kan hij informatie inwinnen van functionarissen en externe adviseurs van de rechtspersoon. De rechtspersoon stelt hiertoe de benodigde middelen ter beschikking. De raad van commissarissen kan verlangen dat bepaalde functionarissen en externe adviseurs bij zijn vergaderingen aanwezig zijn.
12. De taakverdeling binnen de raad van commissarissen, alsmede de werkwijze van de raad worden neergelegd in een reglement. Het reglement wordt op de website van de rechtspersoon geplaatst.

Artikel 18: Omvang en samenstelling

1. De raad van commissarissen bestaat uit tenminste drie (3) personen en maximaal zeven (7) personen. De uiteindelijke omvang wordt aan de hand van de grootte en de complexiteit van de rechtspersoon bepaald, met dien verstande dat het altijd een oneven aantal is.
2. De raad van commissarissen is zodanig samengesteld dat de benodigde deskundigheid, achtergrond, competenties, opleidingsniveau en onafhankelijkheid aanwezig zijn om zijn taak naar behoren te kunnen vervullen. Daarbij wordt zoveel mogelijk rekening gehouden met diversiteit.
3. De samenstelling van de raad van commissarissen is zodanig dat de commissarissen ten opzichte van elkaar, het bestuur en welk deelbelang dan ook onafhankelijk en kritisch kunnen opereren.
4. Een politiek gezagsdrager is gedurende zijn ambtsperiode en tot en met een jaar na de dag van de beëindiging van die ambtsperiode niet benoembaar als commissaris van een rechtspersoon.
5. De raad van commissarissen stelt een profielschets op, rekening houdend met de aard en de activiteiten van de rechtspersoon. In de profielschets wordt ingegaan op:
 - a. de gewenste deskundigheid, achtergrond en integriteit van de commissarissen;
 - b. de omvang van de raad van commissarissen; en
 - c. de onafhankelijkheid van de commissarissen.
6. Elke commissaris dient te beschikken over de specifieke deskundigheid die noodzakelijk is voor de vervulling van zijn taak.
7. Elke commissaris dient geschikt te zijn om de hoofdlijnen van het totale beleid te kunnen beoordelen.
8. De profielschets als bedoeld in het vijfde lid wordt op de website van de rechtspersoon geplaatst.

Artikel 19: Onafhankelijkheid commissarissen

1. Om de onafhankelijkheid te borgen, is de raad van commissarissen samengesteld met inachtneming van het volgende:
 - a. op maximaal één commissaris is een van de criteria van toepassing zoals bedoeld in de onderdelen a tot en met e van het tweede lid, en
 - b. indien de rechtspersoon een vennootschap is, geldt dat per aandeelhouder, of groep van verbonden aandeelhouders, die direct of indirect meer dan tien procent van de aandelen in het kapitaal van de rechtspersoon houdt, er maximaal één commissaris is die kan gelden als met hem verbonden of hem vertegenwoordigend als bedoeld in het tweede lid, onderdelen f tot en met i.
2. Een commissaris is in ieder geval niet onafhankelijk indien de betrokken commissaris, dan wel zijn echtgenoot, geregistreerde partner of andere levensgezel, pleegkind of bloed- of aanverwant tot en met de tweede graad:
 - a. in de drie jaar voorafgaand aan de benoeming werknemer of bestuurder van de rechtspersoon, inclusief gelieerde ondernemingen, is geweest;
 - b. hetzij persoonlijk, hetzij direct of indirect middels derden of direct of indirect aan hem gelieerde rechtspersonen en/of zakelijke relatie een financiële vergoeding of andersoortig voordeel van de rechtspersoon of van een aan haar gelieerde vennootschap ontvangt, anders dan de vergoeding die voor de als commissaris verrichte werkzaamheden wordt ontvangen;
 - c. in het jaar voorafgaand aan de benoeming direct of indirect een belangrijke zakelijke relatie met de rechtspersoon of een aan haar gelieerde rechtspersoon heeft gehad; daaronder worden in ieder geval begrepen het geval dat de commissaris, of een kantoor waarvan hij aandeelhouder, vennoot, medewerker of adviseur is, is opgetreden als adviseur van de rechtspersoon (consultant, externe accountant, notaris of advocaat) en het geval dat de commissaris bestuurder of medewerker is van een rechtspersoon of samenwerkingsvorm waarmee de rechtspersoon een duurzame en significante relatie onderhoudt;
 - d. bestuurder is van een vennootschap waarin een bestuurder van de rechtspersoon waarop hij toezicht houdt commissaris is;
 - e. gedurende de voorgaande twaalf maanden tijdelijk heeft voorzien in het bestuur bij belet en ontstentenis van bestuurders;
 - f. direct of indirect een aandelenpakket en/of direct of indirect enig ander financieel belang in de rechtspersoon houdt van ten minste tien procent en/of direct of indirect een zakelijke relatie, daarbij meegerekend het aandelenbezit van natuurlijke personen of juridische lichamen die met hem samenwerken op grond van een uitdrukkelijke of stilzwijgende, mondelinge of schriftelijke overeenkomst;
 - g. de bevoegdheid heeft om één of meer bestuurders of commissarissen te benoemen of te ontslaan, of te doen benoemen of ontslaan;

- h. bestuurder of commissaris is bij of anderszins vertegenwoordiger is van een rechtspersoon die direct of indirect ten minste tien procent van de aandelen in de rechtspersoon houdt en/of direct of indirect een financieel belang in de rechtspersoon houdt van tenminste tien procent en/of direct of indirect een zakelijke relatie mee heeft;
 - i. bestuurder of commissaris is bij of anderszins vertegenwoordiger is van een rechtspersoon die de bevoegdheid heeft om één of meer bestuurders of commissarissen te benoemen of te ontslaan, of te doen benoemen of ontslaan.
- 3. De voorzitter van de raad van commissarissen is onafhankelijk in de zin van het tweede lid.
 - 4. Met inachtneming van artikel 18, derde lid vervult de commissaris die wordt benoemd op basis van een specifieke voordracht zijn taak onafhankelijk en zonder enig mandaat van degenen die hem hebben voorgedragen en onafhankelijk van bij de organisatie betrokken deelbelangen. Deelbelangen van binnen of buiten de organisatie zijn van ondergeschikt belang voor de taakvervulling van de commissaris.
 - 5. Van elke commissaris wordt in het verslag van de raad van commissarissen opgave gedaan van:
 - a. geslacht;
 - b. leeftijd;
 - c. hoofd- en nevenfuncties voor zover deze relevant zijn voor de vervulling van de taak als commissaris;
 - d. tijdstip van de eerste benoeming, en
 - e. de lopende termijn waarvoor de commissaris is benoemd.

Artikel 20: Benoeming en herbenoeming

- 1. De raad van commissarissen draagt zorg voor een formele en transparante procedure voor het benoemen en herbenoemen van commissarissen en voor een gedegen plan voor opvolging.
- 2. Een commissaris wordt benoemd voor een periode van vier jaar.
- 3. Een commissaris kan na zorgvuldige overweging voor een in de statuten of wettelijk voorschrift bepaalde benoemingsperiode worden herbenoemd met een totale benoemingsduur van acht jaar. In uitzonderingsgevallen kan deze periode mits afzonderlijk gemotiveerd nog een maal met vier jaar worden verlengd.
- 4. Bij herbenoeming van commissarissen dient voorafgaand (her)toetsing plaats te vinden aan het vastgestelde profiel voor de raad van commissarissen van de rechtspersoon.
- 5. De raad van commissarissen stelt een rooster van aftreden vast om zoveel mogelijk te voorkomen dat commissarissen tegelijk aftreden.
- 6. Een commissaris treedt tussentijds af bij onvoldoende functioneren of structurele onverenigbaarheid van belangen, structurele onenigheid van inzichten, indien zijn integriteit in het geding is of wanneer hiervoor anderszins een dringende reden bestaat naar het oordeel van de meerderheid van de raad van commissarissen.
- 7. Bij de beoordeling of een situatie als bedoeld in het zesde lid zich voordoet speelt de voorzitter van de raad van commissarissen een actieve rol.
- 8. De voorzitter en indien het in een voorkomend geval de voorzitter betreft de vicevoorzitter, van de raad van commissarissen zal, na interne discussie in de raad van commissarissen, de algemene vergadering van aandeelhouders of het orgaan dat krachtens de wet of de statuten belast is met het benoemen en ontslaan van commissarissen, op de hoogte stellen ingeval zich een situatie voordoet als bedoeld in het zesde lid, opdat de algemene vergadering van aandeelhouders of het daartoe bevoegde orgaan zich een oordeel kan vormen over mogelijk te nemen maatregelen.
- 9. De raad van commissarissen draagt er zorg voor dat de rechtspersoon over een plan beschikt voor de opvolging van commissarissen.

Artikel 21: Benoeming van een ex-bestuurder als commissaris

- 1. Bij de benoeming van een voormalige bestuurder tot commissaris van de rechtspersoon dient te worden overwogen welke invloed het voormalig lidmaatschap van het bestuur heeft op het functioneren van de voormalige bestuurder in de raad van commissarissen alsook op het functioneren van het huidige bestuur.
- 2. Ter wille van de onafhankelijkheid en objectiviteit mag een kandidaat die gedurende de laatste drie jaren in het bestuur van de rechtspersoon heeft gefunctioneerd, niet benoemd worden tot commissaris van diezelfde rechtspersoon.

Artikel 22: Voorzitter en vicevoorzitter

1. De raad van commissarissen kent een voorzitter die specifieke taken heeft met betrekking tot de bespreking van relevante onderwerpen, de communicatie van commissarissen met het bestuur, met de externe accountant en met de door de raad van commissarissen aangestelde externe adviseurs.
2. De voorzitter van de raad van commissarissen bepaalt de agenda van de vergaderingen van de raad. Hij leidt deze, ziet toe op het goed functioneren van de raad en zijn commissies, draagt zorg voor een adequate informatievoorziening aan de commissarissen, zorgt ervoor dat voldoende tijd bestaat voor de besluitvorming, is namens de raad van commissarissen het voornaamste aanspreekpunt voor het bestuur, initieert de evaluatie van het functioneren van de raad van commissarissen en van het bestuur en draagt, in geval van een vennootschap, als voorzitter zorg voor een ordelijk en efficiënt verloop van de jaarlijkse vergadering van de algemene vergadering van aandeelhouders.
3. De voorzitter van de raad van commissarissen wordt in zijn rol ondersteund door de secretaris van de raad van commissarissen.
4. Indien de beoogd voorzitter van de raad van commissarissen een voormalige bestuurder is van de rechtspersoon, zit er minimaal vijf jaar tussen de datum van het aftreden als bestuurder en de datum van de benoeming als voorzitter van de raad van commissarissen.
5. De voorzitter van de raad van commissarissen ziet er in ieder geval op toe dat:
 - a. de contacten van de raad van commissarissen met het bestuur en andere bij de rechtspersoon betrokken organen of personen naar behoren verlopen;
 - b. de raad van commissarissen een vicevoorzitter kiest die de voorzitter bij gelegenheid vervangt;
 - c. voldoende tijd bestaat voor de beraadslaging en besluitvorming door de raad van commissarissen;
 - d. commissarissen tijdig alle informatie ontvangen die nodig is voor de goede uitoefening van hun taak;
 - e. de raad en zijn commissies naar behoren functioneren;
 - f. individuele bestuurders en commissarissen ten minste jaarlijks worden beoordeeld op hun functioneren;
 - g. commissarissen en bestuurders hun introductieprogramma volgen;
 - h. commissarissen en bestuurders hun opleidings- of trainingsprogramma volgen;
 - i. het bestuur de activiteiten ten aanzien van artikel 15 (organisatiecultuur van de rechtspersoon) uitvoert;
 - j. de raad van commissarissen signalen uit de rechtspersoon opvangt en zorgt dat (vermoedens van) materiële misstanden en onregelmatigheden onverwijld aan de raad van commissarissen worden gerapporteerd;
 - k. indien de rechtspersoon een vennootschap is: de algemene vergadering ordelijk en efficiënt verloopt;
 - l. effectieve communicatie met aandeelhouders en stakeholders kan plaatsvinden; en
 - m. de raad van commissarissen tijdig en nauw betrokken wordt bij een fusie- of overnameproces.
2. De voorzitter van de raad van commissarissen is namens de raad van commissarissen het voornaamste aanspreekpunt voor het bestuur, commissarissen en voor aandeelhouders of stakeholders over het functioneren van bestuurders en commissarissen. De vicevoorzitter fungeert als aanspreekpunt voor individuele commissarissen en bestuurders over het functioneren van de voorzitter.
3. De voorzitter van de raad van commissarissen heeft regelmatig overleg met de voorzitter van het bestuur.

Artikel 23: Gedelegeerd commissaris

1. Een gedelegeerd commissaris is een lid van de raad van commissarissen met een bijzondere taak.
2. De delegatie wordt geregeld in het reglement bedoeld in artikel 17, twaalfde lid en kan niet verder gaan dan de taken die de raad van commissarissen zelf heeft en omvat niet het besturen van de rechtspersoon. Zij strekt tot intensiever toezicht en advies en meer geregeld overleg met het bestuur.
3. De taak van de gedelegeerd commissaris is slechts van tijdelijke aard. De delegatie van bijzondere taken kan niet de taak en bevoegdheid van de raad van commissarissen wegnemen.

4. De gedelegeerd commissaris blijft lid van de raad van commissarissen en doet regelmatig verslag van de uitvoering van zijn bijzondere taak aan de voltallige raad.

Artikel 24: Tijdelijke bestuursfunctie

1. De commissaris die bij hoge uitzondering tijdelijk voorziet in het bestuur bij belet en ontstentenis van bestuurders treedt uit de raad van commissarissen om de tijdelijke bestuursfunctie op zich te nemen.
2. De raad van commissarissen beslist over de instelling van de tijdelijke bestuursfunctie.
3. Een situatie als bedoeld in het eerste lid mag maximaal drie maanden duren, doch kan bij hoge uitzondering met nog eens drie maanden worden verlengd door de raad van commissarissen.

Artikel 25: Secretaris

1. De raad van commissarissen wordt ondersteund door een secretaris die niet uit de leden van de raad van commissarissen wordt benoemd. De secretaris:
 - a. ziet erop toe dat de juiste procedures worden gevolgd en dat wordt gehandeld in overeenstemming met de wettelijke en statutaire verplichtingen;
 - b. faciliteert de informatievoorziening van het bestuur en de raad van commissarissen; en
 - c. ondersteunt de voorzitter van de raad van commissarissen in de organisatie van de raad, waaronder de informatievoorziening, agendering van vergaderingen, evaluaties en opleidingsprogramma's.
2. De secretaris wordt, al dan niet op initiatief van de raad van commissarissen, benoemd en ontslagen door het bestuur, na verkregen goedkeuring door de raad van commissarissen.
3. Indien de secretaris ook werkzaamheden verricht voor het bestuur en signaleert dat de belangen van het bestuur en de raad van commissarissen uiteenlopen, waardoor onduidelijk is welke belangen de secretaris dient te behartigen, meldt hij dit bij de voorzitter van de raad van commissarissen.
4. Indien de voorzitter van de raad van commissarissen constateert dat er sprake is van ongewenste tegenstrijdige belangen, neemt hij passende maatregelen om de situatie te beëindigen.

Artikel 26: Introductieprogramma en permanente ontwikkeling

1. Alle commissarissen volgen een op de functie toegesneden introductieprogramma.
2. Het introductieprogramma besteedt in ieder geval aandacht aan algemene financiële, sociale en juridische zaken, de financiële verslaggeving door de rechtspersoon, de specifieke aspecten die eigen zijn aan de desbetreffende rechtspersoon en haar ondernemingsactiviteiten, de organisatiecultuur en de verantwoordelijkheden van een commissaris.
3. De raad van commissarissen investeert in het continu op peil houden van de kennis en vaardigheden van de commissarissen. De raad van commissarissen rapporteert in het verslag als bedoeld in artikel 29 over door de commissarissen jaarlijks gevolgde opleidingen en cursussen.

Artikel 27: Aanwezigheid bij vergaderingen

1. Commissarissen worden geacht aanwezig te zijn bij vergaderingen van de raad van commissarissen en bij vergaderingen van commissies waarvan zij deel uitmaken.
2. Indien commissarissen frequent afwezig zijn bij deze vergaderingen, worden zij daarop aangesproken door de voorzitter van de raad van commissarissen.
3. Het bijwonen van een vergadering door middel van een videoverbinding is mogelijk, echter bij voorkeur niet meer dan de helft van het aantal vergaderingen.

Artikel 28: Evaluatie raad van commissarissen

1. De raad van commissarissen is verantwoordelijk voor de kwaliteit van zijn eigen functioneren.
2. De raad van commissarissen evalueert ten minste eenmaal per jaar buiten aanwezigheid van het bestuur zijn eigen functioneren, het functioneren van de afzonderlijke commissie(s) van de raad en dat van de individuele commissarissen, en bespreekt de conclusies die aan de evaluatie worden verbonden. Hierbij wordt aandacht besteed aan:
 - a. inhoudelijke aspecten, de onderlinge interactie en de interactie met het bestuur;
 - b. zaken die zich in de praktijk hebben voorgedaan waaruit lessen kunnen worden getrokken; en
 - c. het gewenste profiel, de samenstelling, competenties en deskundigheid van de raad van commissarissen.

3. Het bestuur en de raad van commissarissen beoordelen ieder jaarlijks voor hun eigen orgaan op welke onderdelen commissarissen en bestuurders gedurende hun benoemingsperiode behoefte hebben aan training of opleiding. Zij stellen daartoe elk een plan op en geven in het bestuursverslag respectievelijk verslag van de raad van commissarissen aan in hoeverre dit plan is uitgevoerd.
4. Het bestuur en de raad van commissarissen stellen jaarlijks op basis van de conclusies die aan de evaluatie worden verbonden een actieplan op.

Artikel 29: Verslag van de raad van commissarissen

1. Een verslag van de raad van commissarissen maakt deel uit van de jaarstukken van de rechtspersoon. In dit verslag legt de raad van commissarissen verantwoording af over het uitgeoefende toezicht in het afgelopen boekjaar.
2. In het verslag van de raad van commissarissen wordt mededeling gedaan over alle nevenfuncties van de individuele commissarissen en over de functies van commissarissen binnen organisaties of rechtspersonen die op enigerlei wijze zakelijke betrekkingen hebben met de rechtspersoon.
3. In het verslag van de raad van commissarissen wordt van elke commissaris het tijdstip van eerste benoeming vermeld alsook de lopende termijn waarvoor hij is benoemd.

Artikel 30: Commissies

1. De raad van commissarissen is bevoegd om commissies in te stellen om de besluitvorming van de raad van commissarissen voor te bereiden. Het voorgaande doet geen afbreuk aan de collectieve verantwoordelijkheid van de raad van commissarissen als orgaan en van de individuele leden van de raad van commissarissen voor het inwinnen van informatie en het vormen van een onafhankelijk oordeel.
2. Indien de raad van commissarissen uit meer dan vier leden bestaat, stelt hij voor zover mogelijk een auditcommissie als bedoeld in artikel 31, remuneratiecommissie en een selectie- en benoemingscommissie in.
3. Onverlet de collegiale verantwoordelijkheid van de raad, is het de taak van deze commissies om de besluitvorming van de raad van commissarissen voor te bereiden. Indien de raad van commissarissen besluit om geen audit-, remuneratie- of een selectie- en benoemingscommissie in te stellen, dan gelden de bepalingen in de Code die betrekking hebben op deze commissie(s) voor de gehele raad van commissarissen.
4. Indien de raad van commissarissen uit zijn midden een commissie benoemt, stelt hij een reglement op. Het reglement geeft aan wat de rol en verantwoordelijkheid van de desbetreffende commissie is, wat haar samenstelling is en op welke wijze zij haar taak uitoefent.
5. Het voorzitterschap van de audit- of remuneratiecommissie wordt niet vervuld door de voorzitter van de raad van commissarissen, noch door een voormalig bestuurder van de rechtspersoon die minder dan drie jaar geleden als bestuurder heeft gefungeerd van de rechtspersoon in kwestie. Meer dan de helft van de leden van de beide commissies is onafhankelijk in de zin van artikel 19.
6. De raad van commissarissen ontvangt van elk van de commissies een verslag van de beraadslagingen en bevindingen. In het verslag van de raad van commissarissen doet de raad verslag van de uitvoering van de taakopdracht van de commissies in het boekjaar. Daarin wordt vermeld de samenstelling van de commissies, het aantal vergaderingen van de commissies en de belangrijkste onderwerpen die in de vergaderingen aan de orde zijn gekomen.
7. De remuneratiecommissie heeft tot taak het doen van een voorstel aan de raad van commissarissen betreffende het te voeren beloningsbeleid voor het bestuur en de beloningen van de individuele bestuurders en een onkostenvergoeding voor commissarissen.
8. De selectie- en benoemingscommissie bereidt de besluitvorming van de raad van commissarissen voor en brengt verslag uit aan de raad van commissarissen van haar beraadslagingen en bevindingen.
9. De selectie- en benoemingscommissie richt zich in ieder geval op:
 - a. het opstellen van selectiecriteria en benoemingsprocedures inzake bestuurders en commissarissen;
 - b. de periodieke beoordeling van de omvang en samenstelling van het bestuur en de raad van commissarissen en het doen van een voorstel voor een profielschets van de raad van commissarissen;
 - c. de periodieke beoordeling van het functioneren van individuele bestuurders en commissarissen en de rapportage hierover aan de raad van commissarissen;
 - d. het opstellen van een plan voor de opvolging van bestuurders en commissarissen;

- e. het doen van voorstellen voor (her)benoemingen; en f. het toezicht op het beleid van het bestuur inzake selectiecriteria en benoemingsprocedures voor het hoger management.

Artikel 31: Auditcommissie

1. Indien de raad van commissarissen meer dan vier leden bevat, stelt de raad van commissarissen uit zijn midden een auditcommissie in.
2. De auditcommissie richt zich in ieder geval op het toezicht op het bestuur ten aanzien van:
 - a. de integriteit en kwaliteit van de financiële verslaggeving van de rechtspersoon;
 - b. de werking van de interne risicobeheersings- en controlesystemen, waaronder het toezicht op de naleving van de relevante wet- en regelgeving en het toezicht op de werking van gedragscodes;
 - c. de financiële informatieverschaffing door de rechtspersoon;
 - d. de naleving van aanbevelingen en opvolging van opmerkingen van interne en externe accountants;
 - e. indien van toepassing, de rol en het functioneren van de interne accountantsfunctie;
 - f. de toepassing van informatie- en communicatietechnologie door de rechtspersoon, waaronder risico's op het gebied van cybersecurity;
 - g. het beleid van de rechtspersoon met betrekking tot fiscale aangelegenheden;
 - h. de relatie met de externe accountant, waaronder in het bijzonder zijn onafhankelijkheid, de bezoldiging en eventuele niet-controlewerkzaamheden voor de rechtspersoon;
 - i. de financiering van de rechtspersoon;
3. De auditcommissie is het eerste aanspreekpunt van zowel de interne auditor als van de externe accountant, wanneer een van hen onregelmatigheden constateert in de inhoud van de financiële berichten.
4. Het voorzitterschap van de auditcommissie wordt niet vervuld door de voorzitter van de raad van commissarissen.
5. Van de auditcommissie maakt ten minste een financieel expert deel uit.

Artikel 32: Vergaderingen van de auditcommissie

1. De auditcommissie bepaalt of en wanneer de voorzitter van het bestuur, de bestuurder verantwoordelijk voor financiële zaken, de externe accountant en de interne auditor bij de vergaderingen van de auditcommissie aanwezig zijn.
2. De auditcommissie overlegt zo vaak als zij dit noodzakelijk acht, doch ten minste tweemaal per jaar, buiten aanwezigheid van het bestuur met de externe accountant.
3. Het verslag van de raad van commissarissen vermeldt de samenstelling van de auditcommissie, het aantal vergaderingen van de auditcommissie, alsmede de belangrijkste onderwerpen die aan de orde zijn gekomen.
4. De raad van commissarissen ontvangt van de auditcommissie een verslag van de beraadslagingen en bevindingen.
5. De auditcommissie brengt verslag uit aan de raad van commissarissen over de beraadslaging en bevindingen. In het verslag van de auditcommissie wordt in ieder geval vermeld:
 - a. de wijze waarop de effectiviteit van de opzet en de werking van de interne risicobeheersings- en controlesystemen, bedoeld in artikel 8 is beoordeeld;
 - b. de wijze waarop de effectiviteit van het interne en externe audit proces is beoordeeld;
 - c. materiële overwegingen inzake de financiële verslaggeving; en
 - d. de wijze waarop de materiële risico's en onzekerheden zijn geanalyseerd en besproken en wat de belangrijkste bevindingen van de auditcommissie zijn.
6. De raad van commissarissen bespreekt de onderwerpen waarover de auditcommissie op basis van het vijfde lid verslag uitbrengt.

Artikel 33: Andere commissies

1. De raad van commissarissen overweegt of het nodig is om uit zijn midden andere commissies te benoemen.
2. De raad van commissarissen stelt voor elke commissie een afzonderlijk reglement op. Het reglement geeft aan wat de rol en verantwoordelijkheid van de desbetreffende commissie is, haar samenstelling en op welke wijze zij haar taak uitoefent.
3. Het verslag van de raad van commissarissen in het jaarverslag vermeldt de samenstelling van de afzonderlijke commissies, het aantal vergaderingen van de commissies, alsmede de belangrijkste onderwerpen die aan de orde zijn gekomen.

4. De raad van commissarissen ontvangt van elk van de commissies een verslag van de beraadslagingen en bevindingen.

HOOFDSTUK IV. Algemene vergadering van aandeelhouders

Artikel 34: Rol van de algemene vergadering

1. De algemene vergadering kan een zodanige invloed uitoefenen op het beleid van het bestuur en de raad van commissarissen van de rechtspersoon, dat zij een volwaardige rol speelt in het systeem van checks and balances binnen de rechtspersoon.
2. Good governance veronderstelt een transparante deelname van aandeelhouders aan de besluitvorming in de algemene vergadering, adequate bescherming van eventuele houders van minderheidsbelangen en een overheid die zich als aandeelhouder committeert aan de governance van de rechtspersoon en aan de verdeling van taken en bevoegdheden zoals opgenomen in deze Code, de statuten of enig wettelijk voorschrift.
3. De besluiten van het bestuur omtrent een belangrijke verandering van de identiteit of het karakter van de rechtspersoon of de onderneming zijn aan de goedkeuring van de algemene vergadering van aandeelhouders onderworpen. In geval van een stichting, vereniging of andere rechtsvorm zijn deze onderworpen aan de goedkeuring van de raad van commissarissen of, in geval van een vereniging aan de algemene ledenvergadering.

Artikel 35: Vergaderorde en agenda

1. De voorzitter van de algemene vergadering van aandeelhouders is verantwoordelijk voor een goede vergaderorde die een zinvolle discussie in de vergadering faciliteert.
2. Op de agenda van de algemene vergadering wordt vermeld welke punten ter bespreking en welke punten ter stemming zijn. De volgende onderwerpen worden in ieder geval als aparte agendapunten behandeld:
 - a. materiële wijzigingen in de statuten;
 - b. voorstellen omtrent de benoeming van bestuurders en commissarissen;
 - c. het reservering- en dividendbeleid van de rechtspersoon (waaronder de hoogte en bestemming van reservering, de hoogte van het dividend en de dividendvorm);
 - d. het voorstel tot uitkering van dividend;
 - e. eventuele vervreemding van aandelen van de rechtspersoon;
 - f. eventuele participatie in andere rechtspersonen dan wel vervreemding van deelnemingen waarin de rechtspersoon direct of indirect participeert;
 - g. goedkeuring van het door het bestuur gevoerde beleid (décharge van bestuurders);
 - h. de goedkeuring van het door de raad van commissarissen uitgeoefende toezicht (décharge van commissarissen);
 - i. elke substantiële verandering in de corporate governance structuur van de rechtspersoon en in de naleving van deze Code; en
 - j. het behalen van de doelstellingen van de rechtspersoon en het voeren van de in artikelen 5 en 7 opgenomen speerpunten van het beleid.
3. Een voorstel tot goedkeuring of machtiging door de algemene vergadering wordt schriftelijk toegelicht. Het bestuur gaat in de toelichting in op alle feiten en omstandigheden die relevant zijn voor de te verlenen goedkeuring of machtiging.
4. De externe accountant kan over zijn verklaring omtrent de getrouwheid van de jaarrekening worden bevroegd door de algemene vergadering. De externe accountant woont daartoe deze vergadering bij en is bevoegd daarin het woord te voeren.

Artikel 36: Verslag algemene vergadering

Het verslag van de algemene vergadering wordt uiterlijk drie maanden na afloop van de vergadering op verzoek ter beschikking gesteld aan de aandeelhouders, waarna zij gedurende de daaropvolgende drie maanden de gelegenheid hebben op het verslag te reageren. Het verslag wordt vervolgens vastgesteld op de wijze die in de statuten is bepaald.

Artikel 37: Informatieverschaffing en voorlichting

Het bestuur en de raad van commissarissen dragen zorg voor een adequate en tijdige informatieverschaffing en voorlichting aan de algemene vergadering van aandeelhouders die zij nodig heeft voor de uitoefening van haar bevoegdheden.

HOOFDSTUK V. Voorkomen van belangenverstremgeling

Artikel 38: Voorkomen van belangenverstremgeling

1. De bestuurders en commissarissen trekken op geen enkele wijze persoonlijk profijt van de activiteiten van de rechtspersoon, anders dan via de overeengekomen bezoldiging of vergoeding.
2. Elke schijn van belangenverstremgeling tussen de rechtspersoon en haar bestuurders of commissarissen wordt vermeden. Om te vermijden dat belangenverstremgeling plaatsvindt, worden adequate maatregelen getroffen. Voorts zal het bestuur onder toezicht van de raad van commissarissen streven naar het voorkomen van belangenverstremgeling tussen de rechtspersoon en andere belanghebbenden die bij de rechtspersoon zijn betrokken, waaronder het Land.
3. Bestuurders en commissarissen dienen, teneinde elke schijn van misbruik te voorkomen, beperkingen te aanvaarden in hun vrijheid van handelen ten aanzien van de rechtspersoon.
4. Politieke gezagsdragers of andere personen die functies vervullen binnen de publieke- of semipublieke sector waarvoor zij zijn gekozen of benoemd, nemen geen zitting in het bestuur van een rechtspersoon.
5. De raad van commissarissen is verantwoordelijk voor de besluitvorming over de omgang met belangenverstremgeling bij bestuurders, commissarissen en aandeelhouders in relatie tot de rechtspersoon.
6. Bestuurders en commissarissen zijn alert op belangenverstremgeling en zullen in ieder geval:
 - a. niet in concurrentie met de rechtspersoon treden;
 - b. met uitzondering van gratificatie-, jubileum- en kerst- en oudejaarsgeschenken of andere in het maatschappelijk verkeer gangbare geschenken geen (substantiële) schenkingen van de rechtspersoon voor zichzelf, voor hun echtgenoot geregistreerde partner of een andere levensgezel, pleegkind of bloed- of aanverwant tot in de tweede graad en/of een rechtspersoon waar hij en/of (één van) deze personen direct of indirect enig financieel belang in heeft of hebben, en/of een zakelijke relatie onderhoud vorderen of aannemen;
 - c. ten laste van de rechtspersoon geen ongerechtvaardigde voordelen verschaffen aan zichzelf of aan derden (waaronder begrepen het Land);
 - d. geen zakelijke kansen die aan de rechtspersoon toekomen, direct of indirect (doen) benutten voor zichzelf of voor hun echtgenoot, geregistreerde partner of een andere levensgezel, pleegkind of bloed of aanverwant tot in de tweede graad en/of een rechtspersoon of zakelijk verband waar hij en/of (één van) deze personen direct of indirect enig financieel belang in heeft of hebben en/of een zakelijke relatie mee onderhoudt.
7. De reglementen van het bestuur en van de raad van commissarissen bevatten nadere regels voor de wijze waarop omgegaan dient te worden met belangenverstremgeling, waaronder tegenstrijdig belang, van bestuurders en commissarissen in relatie tot de rechtspersoon, en voor welke rechtshandelingen voorafgaande goedkeuring van de raad van commissarissen is vereist.
8. Bestuurders en commissarissen melden nevenfuncties en zakelijke belangen vooraf aan de raad van commissarissen en minimaal jaarlijks worden de nevenfuncties in de vergadering van die raad besproken. De aanvaarding van een commissariaat of bestuursfunctie door een bestuurder bij een andere organisatie, behoeft de goedkeuring van de raad van commissarissen.
9. Een bestuurder en commissaris bewaart steeds voldoende afstand tot maatschappelijke, politieke en andere belangen die niet in lijn zijn met het belang van de rechtspersoon.

Artikel 39: Tegenstrijdig belang

1. Een tegenstrijdig belang kan in ieder geval bestaan wanneer de rechtspersoon voornemens is:
 - a. een rechtshandeling aan te gaan met een rechtspersoon waarin een bestuurder of commissaris persoonlijk of direct of indirect middels een derde of zakelijke relatie een materieel financieel belang houdt;
 - b. een rechtshandeling aan te gaan met een rechtspersoon waarvan een bestuurder of commissaris een familierechtelijke verhouding zoals bedoeld in artikel 39, vierde lid onderdeel b heeft met een aandeelhouder, bestuurder of commissaris van de rechtspersoon;
 - c. een rechtshandeling aan te gaan met een organisatie binnen of buiten de publieke- en semipublieke sector waarbij een bestuurder of commissaris van de rechtspersoon een bestuurs- of toezichthoudende functie vervult.
2. Een bestuurder of commissaris meldt een potentieel tegenstrijdig belang bij een rechtshandeling die van materiële betekenis is voor de rechtspersoon en/of voor de desbetreffende persoon

onverwijld aan de voorzitter van de raad van commissarissen en aan het bestuur. De bestuurder of commissaris verschaft daarover alle relevante informatie, inclusief de voor de situatie relevante informatie inzake de aard van de familierechtelijke band en/of zakelijke relatie. Indien de voorzitter van de raad van commissarissen een potentieel tegenstrijdig belang heeft, meldt hij dit onverwijld aan de vicevoorzitter van de raad van commissarissen.

3. De raad van commissarissen besluit buiten aanwezigheid van de betrokken bestuurder of commissaris of sprake is van een tegenstrijdig belang.
4. Een bestuurder of commissaris neemt niet deel aan de beraadslaging en besluitvorming inzake een onderwerp of transactie waarbij de bestuurder of commissaris zelf een tegenstrijdig belang heeft.
5. Alle rechtshandelingen waarbij tegenstrijdige belangen van bestuurders of commissarissen spelen, worden tegen op de markt gebruikelijke condities overeengekomen. Besluiten tot het aangaan van rechtshandelingen waarbij tegenstrijdige belangen van bestuurders of commissarissen spelen die van materiële betekenis zijn voor de rechtspersoon en/of voor de desbetreffende bestuurders of commissarissen behoeven goedkeuring van de raad van commissarissen.
6. De rechtspersoon verstrekt aan haar bestuurders en commissarissen geen persoonlijke leningen, garanties en dergelijke, tenzij het verstrekken van leningen of kredietvoorzieningen tot de normale uitoefening van het bedrijf van de rechtspersoon behoort. In dat geval wordt de lening, garantie of andere kredietvoorziening tegen de daarvoor voor het gehele personeel van de rechtspersoon geldende voorwaarden en uitsluitend na voorafgaande goedkeuring van de raad van commissarissen verstrekt. Leningen worden niet kwijtgescholden.
7. Alle transacties waarbij tegenstrijdige belangen van bestuurders of commissarissen spelen en die van materiële betekenis zijn voor de rechtspersoon, worden gepubliceerd in het jaarverslag.

HOOFDSTUK VI. Externe accountant

Artikel 40: Opdracht aan en functioneren van de externe accountant

1. Voor zover in de statuten of in een wettelijk voorschrift niet anders is geregeld benoemt en ontslaat de raad van commissarissen de externe accountant en houdt toezicht op het functioneren van de externe accountant.
2. De auditcommissie rapporteert jaarlijks aan de raad van commissarissen over het functioneren van en de ontwikkelingen in de relatie met de externe accountant. De auditcommissie geeft advies aan de raad van commissarissen over de voordracht van benoeming of herbenoeming dan wel ontslag van de externe accountant en bereidt de selectie van de externe accountant voor. Bij voornoemde werkzaamheden betreft de auditcommissie de observaties van het bestuur.
3. De bezoldiging van en de opdrachtverlening tot het uitvoeren van niet-controlewerkzaamheden door de externe accountant worden goedgekeurd door de raad van commissarissen op voorstel van de auditcommissie en na overleg met het bestuur.
4. De raad van commissarissen licht de externe accountant op hoofdlijnen in over de rapportages omtrent zijn functioneren.
5. De auditcommissie doet een voorstel aan de raad van commissarissen voor de opdracht voor controle van de jaarrekening aan de externe accountant. Het bestuur faciliteert dit. Bij het formuleren van de opdracht is aandacht voor de reikwijdte van het onderzoek, de te hanteren materialiteit en het honorarium van het onderzoek. De raad van commissarissen stelt de opdracht vast.
6. De externe accountant kan over zijn verklaring omtrent de getrouwheid van de jaarrekening worden bevraagd door de algemene vergadering van aandeelhouders. De externe accountant woont derhalve deze vergadering bij en is daarin bevoegd het woord te voeren. In geval van een stichting geschiedt de bevraging door de raad van commissarissen

Artikel 41: Informatievoorziening

1. De auditcommissie bespreekt met de externe accountant het auditplan en de bevindingen van de externe accountant naar aanleiding van zijn uitgevoerde werkzaamheden. Het bestuur en de raad van commissarissen onderhouden reguliere contacten met de externe accountant.
2. Het bestuur draagt er zorg voor dat de externe accountant tijdig alle informatie ontvangt die nodig is voor de uitvoering van zijn werkzaamheden. Het bestuur stelt de externe accountant in de gelegenheid om op de verstrekte informatie te reageren.

3. De externe accountant bespreekt het concept auditplan met het bestuur, alvorens het aan de auditcommissie voor te leggen.
4. De auditcommissie bespreekt jaarlijks met de externe accountant:
 - a. de reikwijdte en materialiteit van het auditplan en de belangrijkste risico's van de jaarverslaggeving die de externe accountant heeft benoemd in het auditplan; en
 - b. mede aan de hand van de daaraan ten grondslag liggende documenten, de bevindingen en de uitkomsten van de controlewerkzaamheden bij de jaarrekening en de management letter.
5. De auditcommissie overlegt zo vaak als zij dit noodzakelijk acht, doch ten minste eenmaal per jaar, buiten aanwezigheid van het bestuur met de externe accountant.
6. De raad van commissarissen krijgt inzage in de belangrijkste discussiepunten tussen de externe accountant en het bestuur.
7. De externe accountant woont in ieder geval de vergadering van de raad van commissarissen bij waarin het verslag van de externe accountant van het onderzoek van de jaarrekening wordt besproken.

Artikel 42: Misstanden en onregelmatigheden

1. De externe accountant informeert het bestuur en de voorzitter van de auditcommissie onverwijld wanneer hij bij de uitvoering van zijn opdracht een misstand of onregelmatigheid constateert of vermoedt.
2. Wanneer een misstand of onregelmatigheid, of een vermoeden daarvan het functioneren van een bestuurder betreft, meldt de externe accountant dit aan voorzitter van de raad van commissarissen.

Artikel 43: Onafhankelijkheid van de externe accountant

1. Het bestuur en de auditcommissie rapporteren jaarlijks aan de raad van commissarissen over de onafhankelijkheid van de externe accountant. Bij het rapporteren over de onafhankelijkheid wordt onder meer geoordeeld over de wenselijkheid van rotatie van verantwoordelijke partners binnen een kantoor van externe accountants dat met de controle is belast en over het verrichten van niet-controle-werkzaamheden voor de rechtspersoon door hetzelfde kantoor.
2. Mede op grond van het vorig lid bepaalt de raad van commissarissen zijn voordracht aan de algemene vergadering van aandeelhouders tot benoeming van een externe accountant.
3. Het bestuur en de auditcommissie maken ten minste éénmaal in de vier jaar een grondige beoordeling van het functioneren van de externe accountant en de capaciteiten waarin de externe accountant fungeert. De belangrijkste conclusies hiervan worden aan de algemene vergadering van aandeelhouders medegedeeld ten behoeve van de beoordeling van de voordracht tot benoeming van de externe accountant.
4. De overwegingen die ten grondslag liggen van de leden 1 en 3 zijn ook van toepassing indien benoeming van de externe accountant geschiedt door de raad van commissarissen.
5. In het kader van de benoeming van een nieuwe externe accountant, dient ten minste rekening te worden gehouden met de volgende criteria:
 - a. algehele branchekennis en controle-ervaring van de externe accountant;
 - b. relevante kennis en controle-ervaring van het in te zetten controleteam;
 - c. de controleaanpak, inclusief een indicatie van de te hanteren controletolerantie;
 - d. de inhoud en kwaliteit van de management letters en andere relevante rapporten betrekking hebbende op de controlebevindingen, de kwaliteit van de interne beheersing en de beheersing van frauderisico's;
 - e. het declaratiebedrag en betalingschema voor de jaarrekeningcontrole van de rechtspersoon.

Artikel 44: Jaarlijkse bespreking met de externe accountant

1. De raad van commissarissen heeft tenminste éénmaal per jaar een bespreking met de externe accountant buiten de aanwezigheid van het bestuur. In dit overleg komen in elk geval de volgende onderwerpen aan de orde:
 - a. de reikwijdte van de beoordeling van de externe accountant;
 - b. de planning voor het opstellen van de financiële rapportages;
 - c. de bevindingen van de externe accountant.
2. Indien er een auditcommissie is ingesteld, kan de auditcommissie in aanvulling op de besprekingen als bedoeld in het eerste lid, afzonderlijke besprekingen met de externe accountant beleggen.

3. De raad van commissarissen wint ter vergadering het oordeel in van de externe accountant inzake het functioneren van de financiële administratie van de rechtspersoon en mogelijk aan te brengen wijzigingen in werkwijze en organisatie hiervan.
4. De externe accountant woont de vergadering van de raad van commissarissen bij waarin over de goedkeuring van de jaarrekening wordt besloten.
5. De externe accountant rapporteert zijn bevindingen betreffende het onderzoek van de jaarrekening gelijktijdig aan het bestuur en de raad van commissarissen van de rechtspersoon.

HOOFDSTUK VII. Monistisch bestuursmodel

Artikel 45: Samenstelling en taken

1. De samenstelling en het functioneren van het bestuur waarvan zowel uitvoerende als niet-uitvoerende bestuurders deel uitmaken moeten zodanig zijn dat het toezicht door niet-uitvoerende bestuurders naar behoren kan worden uitgevoerd en onafhankelijk toezicht is gewaarborgd.
2. Het bestuur bestaat in meerderheid uit niet-uitvoerende bestuurders. De onafhankelijkheidsvereisten in de zin van artikel 19 zijn van toepassing op de niet-uitvoerende bestuurders.

Artikel 46: Voorzitter

1. De voorzitter van het bestuur leidt de vergaderingen van het bestuur. Hij ziet erop toe dat het bestuur als collectief alsmede de commissies van het bestuur evenwichtig zijn samengesteld en naar behoren functioneren.
2. De voorzitter van het bestuur is geen uitvoerende bestuurder van de rechtspersoon en is onafhankelijk in de zin van artikel 19.

Artikel 47: Commissies

1. Uitsluitend niet-uitvoerende bestuurders maken deel uit van commissies.
2. Het voorzitterschap van de audit- of remuneratiecommissie wordt niet vervuld door de voorzitter van het bestuur van de rechtspersoon.
3. De niet-uitvoerende bestuurders leggen verantwoording af over het uitgeoefende toezicht in het afgelopen boekjaar.

HOOFDSTUK VIII. Slotbepalingen

Artikel 48: Evaluatie van de Code

1. De Minister belast met aangelegenheden van integriteit zendt binnen vijf jaar na de inwerkingtreding van de Code aan de Staten een verslag over de doeltreffendheid en de effecten van de Code in de praktijk.
2. De Minister belast met aangelegenheden van integriteit stelt ter uitvoering van de evaluatie een onafhankelijke evaluatiecommissie in die tot taak heeft de doeltreffendheid en de effecten van de Code in de praktijk te evalueren, te rapporteren over voor Aruba relevante ontwikkelingen in de corporate governance en indien nodig, voorstellen te doen tot aanpassingen in de Code.

Artikel 49 Inwerkingtreding

Dit landsbesluit treedt in werking op 1 januari 2024.

Artikel 50: Citeertitel

Dit landsbesluit wordt aangehaald als: Code Corporate Governance.